

Enkele gedachten over religie op zichzelf

– Dara Tatray

Het geniale van de theosofie blijkt uit de verklaring dat theosofie niet een religie is; het is religie op zichzelf. Maar ik weet niet zeker of wij de volledige implicaties en subtiliteit van deze verklaring begrepen hebben. Naarmate het duidelijker wordt dat onze huidige levenswijze onhoudbaar is en de druk om te veranderen als gevolg daarvan groter wordt, wordt religieuze gevoeligheid belangrijker. De onderling verbonden principes van sociale rechtvaardigheid, vrede en het milieu zijn nu beleidszaken in de Verenigde Naties. Maar een vierde evenzeer onmisbaar element van een houdbare maatschappij is de spirituele dimensie; niet in de vorm van enige bepaalde religie, maar een cultuur die eeuwige waarden behelst, oftewel religie op zich.

Dara Tatray is lid van de TS en National Lecturer in Australië.

Jammer genoeg moet religie het hoofd bieden aan een serieus geloofwaardigheidsprobleem in de burgermaatschappij, gedeeltelijk omdat ons eeuwenlang geleerd is te geloven dat het seculiere (=wereldlijke) model de waarheid omtrent de werkelijkheid weergeeft. Het mechanisme waarmee dit soort leringen in stand gehouden wordt is beschreven door Peter Berger en Thomas Luckmann in hun boek *The Social Construction of Reality*, waarin zij erop wijzen dat ‘er iets is dat mensen routinematig doen nadat zij een ritueel, een geloof, een mythe, een sociale rol of een wet gemaakt hebben: zij vergeten dat zij die gemaakt hebben en leven in een wereld waarvan zij niet meer weten dat zij die zelf gemaakt hebben’ (1995, p.36).¹

Veel mensen weten niet dat wij het seculier-zijn hebben *uitgevonden* en pas later zijn gaan geloven dat dingen echt zo zijn: dat materie, ontbloeit van een inherent doel, alles is wat er is. Nadat wij religie en het heilige als ‘te moeilijk’ terzijde geschoven hebben om verder te kunnen gaan met de meer praktische, tastbare, zakelijke aangelegenheid van het leven in de materiële wereld, gingen we vervolgens geloven dat het heilige, het niet-materiële of het Transcendente helemaal niet bestond, of in

elk geval geen directe waarde had. Het gevolg is dat het vandaag de dag, in een wereld die vol conflicten is, die ecologisch uit balans is en waarin allerlei rampen dreigen moeilijk is de religieuze oplossing aan te dragen zonder onmiddellijk uitgemaakt te worden voor religieuze fanaat.

Het zou goed zijn als de Theosofische Vereniging daar iets aan kon doen. Een van de hoofdredenen voor de stichting van de TS was zelfs juist om de aandacht te richten op de innerlijke kant van het leven, op een niet-sektarische manier; door de idealen van *de religie zelf* te bevorderen. De woorden 'seculier' en 'religieus' zijn zo besmet geraakt door oorlog, politiek en bureaucratie dat het gemakkelijk is voorbij te gaan aan het fundamentele contrast tussen tijdelijke en eeuwige waarden die zij in feite aanduiden. Het woord 'seculier' komt van het Latijnse '*saeculum*' dat generatie of eeuw betekent. In mijn woordenboek wordt de definitie van seculier gegeven als 'van of betrekking hebbend op deze wereld of het huidige leven; tijdelijk; werelds; te onderscheiden van *spiritueel*.' (Funk & Wagnalls: 1963). In de context van de milieuproblematiek kan men de vraag stellen: zou het milieu ooit in veilige handen zijn in een seculiere maatschappij? Hoe figureren toekomstige generaties, of de niet-menselijke, niet-materiële wereld in een systeem dat werelds, tijdelijk en voornamelijk bezig is met het huidige leven? Als eeuwige waarden een vereiste zijn voor houdbaar leven, moeten ze dringend gered worden uit de puinhopen van de geïnstitutionaliseerde religie.

Wij neigen ertoe over religie te denken als een instituut, als iets wat buiten onszelf staat, van buitenaf opgelegd. Maar religie zelf is een deel van de menselijke constitutie: een natuurlijk proces van het ontplooiën van het bewustzijn. Volgens de Sanatana Dharma, de eeuwige leringen van het Vedische India, bestaan dingen in de wereld in twee toestanden, *prakṛta* en *samskṛta*. De *prakṛta* staat is gewoon, ongevormd, zoals deze zich natuurlijkerwijs voordoet, terwijl de *samskṛta* volmaakt gevormd is, geperfectioneerd; net als de

Sanskriet taal. Menselijke wezens bestaan ook potentieel in twee toestanden; de gewone, ongevormde staat waarin wij ons bevinden en de *samskṛta* staat waarin wij onszelf omvormen, waardoor wij ons maken tot wie we werkelijk zijn. Religie is wezenlijk dit proces van het worden van totale of geperfectioneerde menselijke wezens.

Bepaalde religies hebben hun plaats, maar zij leveren ook problemen op. Net als wetenschap, bijvoorbeeld, neigt iedere religie tot het geloof dat zij de waarheid over de werkelijkheid weergeeft, veeleer dan zichzelf te zien als een partiële, geconditioneerde, beperkte visie van een oneindige zee van Absolute Waarheid. Het zou nuttig zijn als de religies zichzelf zouden kunnen zien als niet alleen Gods woord, maar als één van vele mogelijke antwoorden van het wereldse op het heilige. Als zij zichzelf minder serieus zouden nemen als instituten en zich serieuzer zouden richten op het werk van Zelfrealisatie, zou de wereld een veel vrediger plek zijn.

Religie zelf is een deel van de menselijke constitutie: een natuurlijk proces van het ontplooiën van het bewustzijn.

Religie is in diskrediet gebracht, deels vanwege het materiële succes van de wetenschap, waarmee ze misschien nodeloos vergeleken wordt; maar ook vanwege het overduidelijke tekortschieten van de verscheidene religies. Het is moeilijk om de deugden van een systeem te promoten dat de drijvende kracht geweest is achter tweederde van alle oorlogen die ooit uitgevochten zijn. Maar dan ligt er ook nog het feit dat resultaten op het vlak van het religieuze streven veel langzamer te bereiken zijn dan op welk ander gebied dan ook. Hoe buitengewoon en gecompliceerd wetenschap en technologie ook zijn, het gebied van observatie of gevoelsperceptie waarin zij werken is kinderspel vergeleken bij de taak van het transcenderen van de

huidige toestand van de mens, hetgeen het doel is van religie. Wetenschap en religie werken in twee tamelijk verschillende tijdsorden, en als we de twee vergelijken, vergelijken we geen appels met sinaasappels. Maar de mensen willen resultaat; die willen ze nog liever gisteren dan vandaag en in die zin zal religie altijd teleurstellen.

De lering van de Aloude Wijsheid suggereert dat ieder individu uiteindelijk zijn of haar zelf zal realiseren als een deel van het geheel, als een vonk van de ene vlam. Dat is onze lotsbestemming en ons geboorterecht en één van de latente krachten van het bewustzijn.

Om iets meer te begrijpen van religie als deel van de menselijke constitutie, of religie zelf, zouden we eens naar de yogatraditie kunnen kijken. Zoals al zo vaak is aangegeven lijken de woorden 'yoga' en 'religie' etymologisch sterk op elkaar. De Latijnse wortel van het woord 'religie', *religare*, samengesteld uit *re* (terug/weer) en *ligare* (binden), betekent weer verbinden. De wortel van het woord 'yoga' is een woord dat betekent verbinden, of samen onder het juk brengen, *yuj*. In het Latijn hebben we het idee van het weer aanknopen bij de Bron, terwijl in het Sanskriet het idee bestaat van samenvoeging met het Zelf van allen; van het geconditioneerde zelf dat geïntegreerd raakt met het ongeconditioneerde. Maar de lering van de Aloude Wijsheid suggereert verder dat ieder individu uiteindelijk zijn of haar zelf zal realiseren als een deel van het geheel, als een vonk van de ene vlam. Dat is onze lotsbestemming en ons geboorterecht en één van de latente krachten van het bewustzijn. Wanneer dit vermogen van bewustzijn inderdaad manifest wordt, zal het gevoel van individualiteit overheerst worden door een hoger bewustzijn.

In *An Introduction to Yoga* wees Annie Besant erop dat het proces en de praktijk van yoga een doelbewust versnellen van het onvermijdelijke ontvouwen van bewustzijn is. Dit is een belangrijk punt. Men mag er nooit aan voorbijgaan dat het ontvouwen van bewustzijn, dat zowel het doel als het middel is van het weer verbinden of het verbinden met het Ene Zelf, onvermijdelijk is. Wanneer iemand die onvermijdelijkheid omvat, begint de religieuze onderneming. In de woorden van Dr. Besant: 'Yoga is de rationele toepassing van de wetten van het ontvouwen van bewustzijn, door eigen toepassing in een individueel geval' (TPH, 1908/1976, p.18). Precies hetzelfde kan gezegd worden van religie. Het religieuze leven is op dezelfde manier een geleidelijk realiseren van eenheid en een doelbewust richten van onszelf op deze uiteindelijke toestand. Religie *als instituut* bestaat om te wijzen op deze levensfeiten: de aanwezigheid en het hoge belang van het Transcendente en onze diepe blijvende verbinding met de Bron van alle zijn, de bron van het menselijk potentieel. Op soortgelijke wijze zei HPB dat de TS de wereld moet tonen dat er zoiets als theosofie bestaat. Wat er lijkt te gebeuren is dat instituten uiteindelijk gaan bestaan omwille van zichzelf. Maar zij zijn alleen bedoeld om mensen de weg te wijzen naar het doel en het pad naar dat doel.

Elke religie of elke profeet is een nieuwe wektoon die misschien enige tijd werkt, maar dan weer ten onder gaat in de lethargie van het geconditioneerde bestaan. Het is alsof wij echt gedronken hebben van het water der vergetelheid en blijkbaar zal ook veel lijden ons er niet toe inspireren om te beginnen serieus het pad te betreden; onszelf ijverig toe te leggen op het ontplooiën van bewustzijn. Het lijkt of onze psyche een onvoorstelbaar vermogen heeft om ons op ons gemak te stellen ten overstaan van buitengewoon persoonlijk en collectief lijden. Wij lijken onmiddellijk het belang of de betekenis te vergeten van de bewegende dingen die wij zien en horen. Ik kan mij geen wektoon voorstellen die luid genoeg of inspirerend genoeg is om ons per-

manent uit deze aangeboren lethargie te wekken. Zien en op hetzelfde moment vergeten, of zien en niet-zien op hetzelfde ogenblik, zo lijkt het denken te functioneren. Misschien omdat gedachten een instrument zijn van *ahamkara*, de ik-maker en elke gedachte als een sub-tekst de gedachte omvat dat ik ik ben, afgescheiden van het niet-ik. Bovendien lijkt het ook een ingebouwd mechanisme bij zich te dragen om deze gedachte comfortabel te maken. Al met al zijn gedachten geen mechanisme dat ontworpen is voor zelfbespiegeling.

De gedachte 'ik ben ik' is een symptoom van spirituele onervarenheid, de fundamentele onwetendheid van onze ware aard. In tegenstelling tot deze neiging en in overeenstemming met de inzichten van Advaita Vedanta en het Boeddhisme, onderwezen de vroege theosofen dat het totaal van de menselijke natuur de ik-maker omvat maar ook overstijgt. Hierbij wordt omvat wat vaak wordt aangeduid als het Zelf van Alles wat achter de gedachten ligt. De mens omvat veel meer dan het ongetrainde oog kan zien. De menselijke constitutie omvat niet alleen fysieke, emotionele en mentale staten, maar ook het bovenmentale. De allerbinnenste natuur van de mens is zelfs één met, en gemaakt van, hetzelfde materiaal als de allerbinnenste natuur van de *kosmos* zelf. Daarom wordt hetzelfde woord, *atma*, gebruikt om het Goddelijk Principe in het universum aan te duiden, en het Goddelijk Principe zoals uitgedrukt in het individu.

Dan doet zich de vraag voor: als wij heel nauw één zijn met de Bron van alles, waarom komt dit feit dan niet onmiddellijk onder onze aandacht? Als het waar is, waarom is het dan niet overduidelijk? Zoals hierboven al gesuggereerd werd, ligt het antwoord hierop misschien in de aard en de structuur van het denken. Er is niet veel zelfbewustzijn voor nodig om te zien dat het denken werkt door verdelen, afscheiden en versplinteren. Het denken zegt "Dit is dit en dat is dat". Dit doet dat. Het ziet alles gedeeltelijk, vanuit een bepaald gezichtspunt en wat het de hele tijd doet is zich aanpassen aan de ik-maker en zijn ter-

rein afbakenen. Dat is misschien de evolutionaire functie ervan en dat is zoals het zou moeten zijn. Het denkend principe, of *manas*, is tenslotte een van de eigenschappen van het bewustzijn. Het is toevallig de eigenschap die de mens het duidelijkst karakteriseert. Het denken, individualiteit, afgescheidenheid: tot op zekere hoogte gaan ze hand in hand en definiëren ze wat het betekent mens te zijn, *in dit stadium, tot nu toe*. Ik zeg 'tot nu toe' omdat volgens theosofische leringen het ontplooiën van het bewustzijn niet eindigt in dit stadium van de mens. Wij en het universum zijn in een wordingsproces gewikkeld. Maar om hiervandaan verder te gaan vereist training van onze kant. Die training is het religieuze leven waarin het *prakta* het *samskrta* wordt en het gewone volmaakt gevormd wordt.

Op het Wereldcongres van de TS in Sydney in 2001 citeerden verscheidene mensen uit *Aan de Voeten van de Meester* de passage die luidt:

'Er zijn in deze gehele wereld maar twee soorten mensen, zij die weten en zij die niet weten; en op deze kennis komt het aan. Welke godsdienst iemand belijdt, tot welk ras hij behoort, dit zijn vragen van geen belang; het werkelijk belangrijke is deze kennis: de kennis van Gods plan voor de mensen. Want God heeft een plan, dat plan is Evolutie. Als iemand dit eens ingezien heeft, en het waarlijk kent, dan kan hij niet nalaten ervoor te werken en zich er één mee te maken, omdat het zo groots en schoon is.'

Is er een betere manier om uitdrukking te geven aan religie op zich? Ik heb sommige mensen zelfgenoegzaam zien glimlachen bij het horen van de bewering dat er mensen zijn die weten en mensen die niet weten. Maar ik lees deze woorden niet als arrogant. *Aan de Voeten van de Meester* werd geschreven door J. Krishnamurti toen hij een jongen was, jonger dan 15 jaar, misschien pas 11. Hij zei in het voorwoord dat deze woorden niet zijn eigen woorden waren, maar de woorden van de Meester die hem geholpen had het pad te betreden. Het is geschreven in eenvoudige taal van-

wege de jonge leeftijd van de jongen en zijn onervarenheid met de Engelse taal. De tekst was bedoeld als instructie voor de jonge Krishnamurti alsook voor allen die het Pad willen betreden. Het boek is opgedragen 'Aan allen die aankloppen'. Voor degenen die niet aankloppen, degenen die nog niet de roep gehoord hebben om te ontwaken, zullen deze woorden misschien gewoon maar woorden blijven.

Als iemand eenmaal Gods plan gezien heeft en het echt kent, kan hij niet anders dan ervoor werken en zich er één mee maken, omdat het zo glorieus is en zo mooi.

Ik denk dat we veilig kunnen stellen dat in de aangehaalde passage vrijwel alle woorden open staan voor discussie, zonder dat ze noodzakelijkerwijs afbreuk doen aan de wezenlijke betekenis. Tegenwoordig zijn de woorden 'God', 'evolutie' en 'plan' misschien controversieel en we zouden hetzelfde punt misschien enigszins anders formuleren. Wanneer wij het woord 'evolutie' horen, neigen we ertoe te denken volgens de principes van Darwin – aan vormen die zich ontwikkelen in de loop der tijd, door een proces van selectie en aanpassing als respons op het milieu. Volgens het theosofische model gaat het evolutieproces van binnen naar buiten. Vormen ontstaan en worden gemodificeerd in antwoord op de dictaten van het innerlijk leven: bewustzijn verandert of ontplooit enigszins en nieuwe vormen ontstaan om die nieuwe of veranderde vermogens tot uitdrukking te brengen. De vormen bestaan om de vermogens van het bewustzijn te demonstrenen of te belichamen. Vormen zijn de materiële kant van het bewustzijn en alles gebeurt het eerst aan de kant van het bewustzijn. Als een theosoof het heeft over evolutie, is het dit proces van het ontplooiën van de krachten van bewustzijn waarnaar waarschijnlijk verwezen wordt.

Dan is er het woord 'plan': Gods plan voor de mensen. Ik zou het woord 'plan'

hier niet al te letterlijk nemen. We zouden dit net zo goed kunnen zien als een proces: zo zouden wij Gods plan tegenwoordig kunnen zien als het Kosmische Proces. Als hij in de ééentwintigste eeuw zou hebben geschreven, zou de jonge Krishnamurti misschien verteld zijn dat het leven een proces van voortdurende ontplooiing is waarin de oneindige krachten van bewustzijn manifest gemaakt worden in de loop der tijd. Zeggen dat God een plan heeft en dat het plan evolutie is, is een beetje antropomorf, maar het betekent hetzelfde. Tenminste in de context van de theosofische geschriften.

In bovenstaande aanhaling werd ook gezegd dat als iemand eenmaal Gods plan gezien heeft en het echt kent, hij niet anders kan dan ervoor werken en zich er één mee maken, omdat het zo glorieus is en zo mooi. Als iemand deze kennis verwerft van Gods plan – het kosmische proces of het inherente doel van het leven – dan is het werk van religie vrijwel voltooid. Als je eenmaal inziet dat zoiets bestaat, verandert je leven, van een zuiver hedonistische oefening naar een doelgerichte. De enige taak die er overblijft voor religie is het wijzen op de veiligste en meest directe weg naar het doel en het geven van een paar reis-tips. Deze gaan onveranderlijk over het voorbereiden van het individu op de zware taak die voor hem ligt van zelfzuivering, studie en dienstbetoon. Maar het belangrijke is het ontwaken voor het levensdoel, omdat als er eenmaal een glimp is opgevangen van dat doel, men niet anders kan dan eraan mee te werken op iedere mogelijke manier.

In termen van de mens is het volgende stadium van evolutie of van vermogens die ontplooid dienen te worden misschien dat wat betrekking heeft op het vermogen tot inzicht of rechtstreekse waarneming. Wij zijn ongeveer zover gekomen als denken en kennis ons kunnen brengen; het is nu tijd om los te laten en het volgende stadium tot bloei te laten komen. Terwijl wij de vermogens hebben tot zien, horen, voelen, aanraken enzovoort, lijkt het alsof deze nog niet volledig ontwaakt zijn in ons,

tenminste in de innerlijke zin van het woord. Wij functioneren alsof wij verdoofd zijn, vooral waar het onze mentale en emotionele vermogens aangaat. Anders zouden wij misschien zijn als de Boeddha en wanneer wij lijden zagen of ervoeren, zouden wij dit niet onmiddellijk vergeten. Volgens de legende van De Drie Ramspoeden besloot de Boeddha, toen hij voor het eerst lijden zag, alles te doen wat in zijn vermogen lag om de oorzaak en het beëindigen hiervan te vinden. Het leek hem dat enige andere vorm van actie dwaasheid zou zijn. Door goed karma, dat wil zeggen voorafgaande oefening, werd de Boeddha geboren met zijn ogen tenminste ver genoeg open om te zien dat zijn ogen niet voldoende geopend waren om het hoofd te bieden aan de problemen en het lijden van deze wereld. Als voldoende mensen tot dit zelfde nederige besef zouden komen, zouden wij misschien merken dat de ingewikkelde problemen van deze wereld zich in één nacht zouden oplossen alsof ze een droom waren geweest.

De meesten van ons is geleerd te geloven dat kennis de ultieme oplossing inhoudt,

dat wij een oplossing voor elk dilemma kunnen bedenken. Maar de Aloude Wijsheidslering is dat ware intelligentie te vinden is in de stilte van het denkvermogen, de stilte tussen twee gedachten. In die ruimte komen wij in contact met het bewustzijn zelf, de intelligentie van het universum. In laatste instantie komen wij misschien wel tot de verbazende conclusie dat religie zelf het vermogen heeft om alle problemen op te lossen, vooral de ingewikkelde problemen die gecreëerd en vergroot zijn door de activiteit van gedachten die niet goed begrepen zijn. Het begrijpen van religie op deze manier zou ons misschien kunnen inspireren om de volgende stap te zetten in de menselijke evolutie.

Noot

Aangehaald in 'The Dehumanized World', *The Truth about the Truth: De-confusing and Reconstructing the Postmodern World*, W.T. Anderson (Ed.), Tarcher/Putnam, NY:pp.36-9.

Uit: *The Theosophist*, juni 2002

Vertaling: A.M.I.

Religie richt zich op die symbolen,
uitspraken en sociale omgangsvormen
die uitdrukking geven aan
een onzichtbare omgeving
die mensen rondom zich veronderstellen
en een onzichtbare ware aard
die ze in zichzelf vermoeden ...

Robert Ellwood
Uit: Anna Lemkov,
Het heelheid principe